

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-100>

УДК 811.111'373'275

Марченко В.В., Старкіна А.А.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРАГМАТИЧНИЙ ЕФЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ГУМОРУ У ПУБЛІЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ ВИСТУПАХ

Анотація. У статті розглядаються комунікативні стратегії і тактики реалізації прагматичного ефекту вживання гумористичних висловлювань у англomовному публічному політичному виступі. Для підсилення впливу на аудиторію використовуються як мовні, так і позамовні засоби вираження гумору. Комунікативні стратегії в публічних виступах використовують усі політичні представники, коли презентують свою передвиборчу кампанію та виголошують агітаційні промови. Це пояснюється бажанням впливати на суспільство, на плани, цінності та свідомість аудиторії, долучаючи до цього різні техніки маніпуляцій. У роботі висвітлено класифікацію стратегій та тактик, що складають основу прагматичної політичної промови. Встановлено особливості функціонування гумору у рамках використання комунікативних стратегій і тактик з метою досягнення маніпулятивного впливу на матеріалі промов Дональда Трампа, Барака Обами та Джорджа Буша.

Ключові слова: комунікативна стратегія та тактика, політичний дискурс, політичний виступ, маніпулятивний вплив, гумор, іронія.

Marchenko Valentyna, Starkina Alina

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

PRAGMATIC EFFECT OF HUMOR IN PUBLIC POLITICAL SPEECHES

Summary. The article is devoted to the analysis of communicative strategies and tactics of realization of pragmatic effect using humorous statements in English-language public political speech. Both verbal and non-verbal means of expressing humor are used to increase the impact on the audience. Expressive language means, in particular vocabulary aimed at humiliation and insult of the addressee, play an important role in the speech of politicians. Humor allows to manage the situation in political communication, creating a situation of misunderstanding, deliberately contributing to the wrong statement of the opponent, provoking an undesirable reaction of the audience. Communicative strategies in public speeches are common among political representatives when presenting their election campaign and delivering campaign speeches. This is due to the desire to influence society, the plans, values and consciousness of the audience, involving various techniques of manipulation. According to communicative situation speakers use certain type of strategies to achieve some goals in communication more efficient. Every strategy is realized in speech through communicative tactics, which implement various language techniques aimed to change opinions of the addressee about politicians. The most common strategy is aims to reduce the importance of a political opponent., embodying the implicit or explicit expression of a negative attitude towards the situation or person. Less common strategy used by politicians is focused on creating the opposite effect, when the manipulator gets the sympathy of the recipient through the creation of a positive image. The most expressive strategy is to give speeches vigor and spectacularness. Sarcasm is one of the means to express communicative tactic implicitly to achieve manipulative influence. The most effective tactics used by politicians are accusations, condemnation, insults, distancing, presentations, 'friend or foe' differentiations, appeal to emotions. The article includes detailed analysis of strategies and tactics that form the basis of pragmatic political speech in the examples of English public discourse.

Keywords: communicative strategy and tactics, political discourse, political speech, manipulative impact, humor, irony.

Постановка проблеми. Серед особливостей публічних політичних виступів найбільший інтерес викликає їхній лінгвопрагматичний характер. Політична комунікація характеризується певним набором комунікативних стратегій та тактик, що використовуються для реалізації необхідного впливу на аудиторію. Особливу роль у досягненні прагматичної мети під час публічного виступу відіграє гумор, який є складним соціальним, психологічним, прагматичним явищем, що у процесі спілкування виявляється по-різному.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гумор є комплексним поняттям, яке досліджують багато науковців з різних країн. Неодноразово встановлено, що гумор відіграє одну з ключових ролей необхідних для підтримки комунікації

між людьми, а вдале його використання здатне не лише привернути увагу інших, а й зацікавити та вплинути на їхню поведінку.

Над дослідженням гумору як одного із засобів впливу в процесі мовленнєвої діяльності працювали Н. Абросимова, С. Аттардо, В. Виноградов, А. Карасик, К. Кобякова, Дж. Морреалл, В. Овсянников, В. Раскін, К. Сміт, І. Столярова, О. Селіванова, Г. Почепцов.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні існує велика кількість праць, присвячених вивченню функціонування комунікативних стратегій у політичному дискурсі, проте реалізація гумору у публічному виступі як лінгвопрагматичного чинника залишається недостатньо вивченим питанням, що і зумовлює актуальність запропонованого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є з'ясувати прагматичний ефект використання гумору у політичних промовою шляхом вивчення комунікативних стратегій та тактик, застосовуваних у публічних виступах Дональда Трампа, Барака Обама та Джорджа Буша.

Виклад основного матеріалу дослідження. У політичному дискурсі мова вважається одним із найважливіших засобів впливу на аудиторію [1]. Щоб забезпечити ефективне спілкування з громадою для політика важливо вміти взаємодіяти з людьми, встановлювати з ними контакт. Не менш важливим є вибір стратегії впливу на реципієнта, а саме вибір комунікативної стратегії.

Політичний дискурс має свій набір стратегій та тактик, які формують особливу тематику політичної комунікації. За своїм характером публічний виступ спрямований на реалізацію прагнень політичного діяча впливати, модифікувати думки, наміри, емоції своєї аудиторії. О.Л. Михальова вважає, що політичний дискурс характеризується боротьбою за владу, тому для оратора головною метою є виділення своїх кращих рис та показати слабкі сторони опонента, виділяючи основні прагматичні стратегії у політичних виступах: стратегія на пониження, стратегія на підвищення, стратегія театральності [2].

Гумор у публічних виступах може використовуватися з певною метою та залежно від поставлених цілей застосування гумору та виду промови можуть використовуватися різні стратегії для досягнення маніпулятивного ефекту [1].

З цією метою в промови додають усе, що створює комічний ефект у мові: іронію, сарказм, жарт, сатиру, метафори, гіперболу, алюзії. Гумор у поєднанні із комунікативною тактикою передбачає вплив на емоційно-ціннісну сторону адресата, дозволяє керувати ситуацією, створювати сприятливу атмосферу для себе та провокувати небажану для конкурента реакцію заради досягнення політичних цілей. Розглянемо вищесказане на прикладах.

Стратегія на пониження спрямована на зменшення значущості політичного суперника. Ця стратегія передбачає імпліцитне або експліцитне вираження негативного ставлення до опонента чи ситуації загалом, а також намір послабити позиції іншого учасника комунікації. Найчастіше у мовленні політиків реалізується такими тактиками:

– *тактика аналіз-«мінус»* передбачає вираження негативного ставлення до ситуації чи людини, але мовець прямо не показує своє невдоволення. Часто значну роль відіграє використання лексичних прийомів маніпулювання, зокрема, метафоричної номінації, що викликає негативні асоціації та може провокувати страх.

«Joe Biden, *«Sleepy Joe»* has made a corrupt bargain in exchange for his parties nomination» [8].

Діючий президент США Дональд Трамп часто дає своїм політичним конкурентам різні прізвиська, які так чи інакше характеризують певну персону. У наведеному прикладі фразу *«Sleepy Joe»* мовець натякає на поважний вік свого опонента, на можливі нераціональні дії у майбутньому, що не є його виграшною стороною у президентському ралі. Тут політик додатково вводить тактику *викриття*, яка передбачає звинувачення опонента за певні його дії.

– *тактика звинувачення* є мовним способом приниження, представлення опонента в негативному контексті шляхом оцінювання його особистості і вчинків. Доповідач прагне викрити конкурента, децю іронічно показати аудиторії його негативні риси та дії, хоча часто такі звинувачення можуть бути необґрунтованими. Тактика звинувачення часто експлікується використанням оціночних номінацій, вживанням невідзначених займенників. Варто зазначити, що ця тактика може реалізовуватися і за допомогою невербальних засобів комунікації.

«*Bush went the other day to Berlin, Germany to pick up money. Berlin, Germany... What do you think Germany gets out of that?»* [7].

З метою дискредитувати свого політичного опонента Дональд Трамп вдається до іронії. У запропонованому уривку використаний такий прийом, як повтор, слова розташовані досить близько, що не лише привертає увагу аудиторії, а й одночасно підкреслює їхню вагомність, а також виконує сугестивну функцію, тобто неявно впливає на людську підсвідомість. Присутність риторичного питання, що супроводжується невербальними та просодичними засобами – інтонацією та мімікою, посилює емоційно-експресивну оцінку. Всі ці прийоми разом забезпечують успішне прийняття поданої ідеї маніпулятором як істинної та створюють враження наявності сумнівних зв'язків кандидата в президенти.

– *тактика осуду* характеризується як деструктивний інструмент втілення стратегії дискредитації та спрямована на те, щоб образити, вивести з себе опонента. Одним із елементів реалізації є її поєднання з сарказмом – прямолінійна, ідка критика. Особливістю сарказму є його прихована соціальна конфліктність, гостра критичність.

Наприклад, Дональд Трамп дуже часто звертається у своїх виступах до тактики осуду у поєднанні зі сарказмом. Він притримується тактики гострого висміювання дій своїх конкурентів, у представленому нижче прикладі Гіларі Клінтон, оскільки саркастичні зауваження до адресата допомагають йому отримати контроль над ситуацією. Іронія і сарказм є характерними для політичного дискурсу.

«*And look at her website. ... Just go to her website. She tells you how to fight ISIS on her website. I don't think General Douglas MacArthur would like that too much... No, no, you're telling the enemy everything you want to do... See, you're telling the enemy everything you want to do. No wonder you've been fighting ... ISIS your entire adult life»* [14].

До тактики осуду Дональд Трамп додає ще тактику повторів, наголошуючи на недоліках та непрофесійності Гіларі Клінтон як політика.

Стратегія на підвищення орієнтована на створення протилежного ефекту, з її допомогою маніпулятор отримує симпатію адресата маніпулювання через створення позитивного образу. Досягнення бажаного результату передбачається тактиками:

– *тактика аналіз-«плюс»* відображає прагнення мовця показати себе, дії чи саму ситуацію у більш вигідному світлі. Цю тактику можна вважати оберненою до тактики аналіз-«мінус».

«And a special hello to all of you in this room who have known and loved me for many, many years. It's true» [12].

У своєму виступі Дональд Трамп жартує, що незважаючи на його складний характер та неординарну особистість, його люблять та поважають.

– *тактика презентації* націлена на висвітлення когось або чогось у максимально вигідному світлі. Використання відповідних звернень і висловлювань сприяє створенню більш близьких відносин з аудиторією, що дозволяє отримати запланований результат.

«Some people think this would be tough for me, but the truth is ... It's true – the truth is I'm actually a modest person. Very modest. It's true. In fact, many people tell me that modesty is perhaps my best quality. Even better than my temperament» [12].

Так, Дональд Трамп, використовуючи іронічні висловлювання, повторив лексеми **«modest»** та посилає на слова інших людей у поєднанні зі ствердженням **«It's true»**, представляє себе з позитивного боку.

– *тактика самопрезентації* спрямована на акцентуванні уваги на позитивному образі, вигідному для мовця. Цей образ протиставляється негативному образу опонента. Метою тактики самопрезентації, так само як і тактики презентації є створення позитивного образу та знищення образу опонента. Основною складовою реалізації цієї тактики вважається особовий займенник **«I»** – **«Я»**.

Як видно з попередніх прикладів, Дональд Трамп вирізняється з-поміж інших політиків особливою прихильністю до презентації себе та власних позитивних якостей і вчинків.

«I think I did a great job and a great service not only for the country, but even for the president, in getting him to produce his birth certificate» [14].

Політик робить собі комплімент, оскільки він зміг змусити Барака Обаму публічно показати оригінал документа про народження (Обаму часто звинувачували у фальсифікації, підозрюючи, що він народився в Африці, а згідно з конституцією США, президентом може стати лише людина, що народилася в країні).

– *тактика компліменту* передбачає висловлення мовцем позитивної оцінки до адресата, його зовнішності, досягнень, якостей. За допомогою компліментів оратори налаштовують аудиторію на сприятливу комунікацію, зближуються з нею та створюють позитивні емоції.

Так, Барак Обама у своїй прощальній промові на пості президента США на зустрічі із журналістами в Білому домі використовує тактику компліменту до аудиторії і з метою посилення емоційного впливу поєднує цю тактику з тактикою прогнозування. Він жартує, що Сполучені Штати вже не будуть такими могутніми після того, як він піде з посади.

«You all look great. The end of the Republic has never looked better» [9].

– *тактика самовиправдання* передбачає заперечення мовцем негативних висловлювань про себе чи свої вчинки.

У наведеному фрагменті передвиборних дебатов Дональда Трампа та Джона Буша, противники активно використовують їдкі іронічні висловлювання, намагаючись морально дискредитувати свого опонента.

«Bush. Absolutely not. The only guy who wanted me to change my views and gave me money is Donald Trump. He wanted casino gambling in Florida. – Trump. No. I promise – if I wanted it, I would have got it» [13].

У цьому випадку використання іронії у відвертому зізнанні Дональда Трампа в своїх можливостях відіграє захисну функцію, пом'якшуючи обговорюване питання.

– *тактика ідентифікації/наближення до адресата/створення колективного образу*. Наприклад, Джордж Буш вдається до тактики наближення до адресата, що створює враження, що політик – це «своя», близька людина.

«Laura did remind me the other night, though, that a few of my fellow members – at least I've joined a few of my fellow members in another illustrious organization, the «Over 60 Club» [11].

У наведеному прикладі президент демонструє близькість до народу, справляючи враження розумної людини, яка вміє розрядити обстановку.

– *тактика подяки* є одним з потужних принципів ефективної комунікації, оскільки безпосередньо діє на емоційну складову адресата. Факт подяки допомагає краще запам'ятати те, що сказав адресант, слова подяки мають у рази сильніший вплив на людину, ніж будь-які інші фактори. Метою мовця є переконати, донести до адресата думку за допомогою таких слів, які здатні викликати потрібні почуття і думки. Проте іноді тактика подяки зводиться лише до простого акту етикетного спілкування.

Колишній президент США Джордж Буш звертається до тактики подяки, щоб почати свій виступ з легкої ноти, створити сприятливу та позитивну атмосферу для подальшого сприйняття. У рамках презентаційної стратегії оратор також додає елементи гумору та жартів:

«Thanks for the warm welcome. Be seated – unless you don't have a seat. Thanks for the warm welcome» [10].

Оскільки політичний дискурс – це завжди комунікація двох сторін – політика та народу – виступи мають бути яскравими та видовищними, тому оратори часто змушені вдаватися до **стратегії театральності**, яка реалізується таким складом тактик:

– *тактика кооперації* реалізує встановлення мовцем близького контакту з аудиторією.

«I also wanted to spend some quality time with my daughters, who were suddenly young women on their way out the door. And I should add, by the way, now that I have a daughter in college, I can tell all the students here, your parents suffer» [6].

У прикладі Барак Обама апелює до ідей та цінностей, які він сам поважає. Ця тактика корелює з тактикою наближення до народу, мовець говорить відкрито, зазначаючи, що незважаючи на свій статус, йому також властиві переживання та труднощі.

– *тактика апеляції до емоцій* здійснює великий вплив на переконання адресата, адже звернення до почуттів та емоцій може швидше справити потрібний ефект, ніж раціональне мислення. Ця тактика характеризується частим вживанням особових займенників, епітетів.

У Барака Обами, як ні в кого іншого, виходить природньо вписувати у свої виступи такти-

ку апеляції до емоцій, він зачіпає важливі теми, цінності для багатьох людей. Додавання жарту в кінці думки дозволяє ще більше привернути до себе аудиторію, адже тема сім'ї та сімейного побуту актуальна завжди.

«And I wouldn't be the man I am today without the woman who agreed to marry me 20 years ago. Let me say this publicly – Michelle, I have never loved you more. I have never been prouder to watch the rest of America fall in love with you, too, as our nation's First Lady. Sasha and Malia, before our very eyes, you're growing up to become two strong, smart, beautiful young women, just like your mom. And I'm so proud of you guys. But I will say that for now, one dog is probably enough» [4].

– тактика розмежування допомагає ораторам встановити потрібний зв'язок з аудиторією, коли мовець знаходить та в подальшому акцентує увагу на виявлених розбіжностях між ним і опонентом, наприклад, у поглядах чи переконаннях, що дозволяє у вигідному світлі представити свою особистість.

«It's great to be here with a thousand wonderful people, or, as I call it, a small intimate dinner with some friends. Or as Hillary calls it, her largest crowd of the season» [12].

У наведеному фрагменті публічного виступу Дональда Трампа яскраво виражена саме ця тактика. Політик зауважує важливість події та її значущість для себе, називаючи це *«small intimate dinner with some friends»*. Він дискредитує свого конкурента зосереджуючись на тому, що для Гіларі Клінтон ця подія не є вагомим – *«her largest crowd of the season»*. На цьому контрасті складається враження з негативною оцінкою про опонента.

– тактика іронізації поширена під час проголошення різних промов з метою імпліцитного глузування, висміювання адресата та його дій. Іронія – це стилістичний засіб, який використовується для вираження засудження, ґрунтуючись на запереченні, розбіжності з реальним станом речей [3].

Барак Обама часто вдається до використання іронії у публічних виступах, що дозволяє йому тонко показати недоліки своїх опонентів, не вдаючись до брудних прийомів маніпулювання.

«We're down there pushing, pushing, pushing on the car. And every once in a while we'd look up and the Republicans are standing up there, fanning themselves» [5].

У наведеному прикладі політик висміює республіканців, їх «створення видимості роботи», що передається за допомогою іронічного висловлення *«standing up there, fanning themselves»* та зміни тону голосу.

У політичному дискурсі прагматичний потенціал іронії є надзвичайно важливим, адже саме іронічні висловлювання найкраще привертають увагу людей, змушують задуматися, апелюючи до емоцій і до свідомості людини. Звернення до тактики іронізації допомагає оратору завуальовано висловити негативне ставлення, коли пряме несхвалення є недоречним.

– тактика гіперболізації використовується у політичному дискурсі з метою інтенсифікації позитивних чи негативних дій, якостей, наслідків, ситуацій. Лексичні засоби обираються відповідно до інтенції мовця.

«Trump: I will bring back jobs. You can't bring back jobs. – Clinton: Well, actually, I have thought about this quite a bit. – Trump: Yeah, for 30 years» [14].

У процесі політичних дебатів, Дональд Трамп з метою усунути Гіларі Клінтон як претендента на пост президента, реалізує тактику перебільшення, що супроводжується просодичними елементами – іронічна інтонація на фразі *«for 30 years»*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз публічних виступів дозволяє зробити висновок, що використання таких видів гумору, як сарказм та іронія, ряду художніх засобів – гіперболи, алюзії, риторичних питань, а також просодичних компонентів – зміна інтонації, тональності, тону, підсилюють бажану реалізацію стратегії оратором у політичному спілкуванні. Поєднання гумору та правильно підібраних тактик комунікації дає змогу легше досягти прагматичного ефекту. Перспективним вбачається подальше вивчення значення гумору у публічних промовах на матеріалах інших видів дискурсу та з урахуванням гендерного аспекту функціонування гумору.

Список літератури:

1. Иссерс О.С. Речевое воздействие. Москва, 2011. 224 с.
2. Михалева О.Л. Политический дискурс. Специфика манипулятивного воздействия. Москва, 2009. 256 с.
3. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія. Київ: Академвидав, 2005. 448 с.
4. Barack Obama Second Presidential Election Victory Speech. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/pdffiles/Barack%20Obama%20-%20Second%20Presidential%20Election%20Victory%20Speech.pdf> (дата звернення: 20.10.2020).
5. Barack Obama. Remarks by the President at Rally for Maryland Governor Martin O'Malley. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2010/10/07/remarks-president-rally-maryland-governor-martin-omalley> (дата звернення: 19.10.2020).
6. Barack Obama's Full Speech on the State of U.S. Democracy. URL: <https://time.com/5390568/obama-full-speech-transcript/> (дата звернення: 20.10.2020).
7. Donald Trump at Miami, Florida Rally. URL: https://www.youtube.com/watch?V=ohyblyiqgvo&ab_channel=abcnews (дата звернення: 23.10.2020).
8. Donald Trump Holds a Campaign Rally in Muskegon, Michigan. URL: <https://factba.se/transcript/donald-trump-speech-campaign-rally-muskegon-michigan-october-17-2020> (дата звернення: 18.10.2020).
9. Full Transcript of President Obama's Speech at the White House Correspondents' Dinner. URL: <https://time.com/4313618/white-house-correspondents-dinner-2016-president-obama-jokes-transcript-full/> (дата звернення: 22.10.2020).
10. George W. Bush. Remarks at the Detroit Edison Powerplant in Monroe, Michigan. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-detroit-edison-powerplant-monroe-michigan> (дата звернення: 23.10.2020).
11. President's Remarks to the Republican National Governors Association, Washington, D.C. URL: www.nytimes.com (дата звернення: 19.10.2020).

12. Transcript of Donald Trump's Speech at the Al Smith Dinner. URL: <https://time.com/4539981/read-the-transcript-donald-trump-speech-al-smith-dinner/> (дата звернення: 22.10.2020).
13. Trump-Bush Republican debate. URL: https://www.youtube.com/watch?V=6rduyziuujs&ab_channel=CNN (дата звернення: 21.10.2020).
14. Trump-Clinton first presidential debate. URL: https://www.youtube.com/watch?V=s7gdxts0jo&ab_channel=cbsnews (дата звернення: 21.10.2020).

References:

1. Issers O.S. (2011). Rechevoe vozdeistvie [Speech influence]. Moscow: Flinta: Nauka. (in Russian)
2. Mikhaleva O.L. (2009). Politicheskii diskurs. Spetsifika manipuliativnogo vozdeistviiia [Political discourse. Properties of manipulative influence]. Moscow: Librokom. (in Russian)
3. Orban-Lembryk L.E. (2005). Sotsialna psykholohiia [Social Psychology]. Kyiv: Akademydav. (in Ukrainian)
4. Barack Obama Second Presidential Election Victory Speech. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/pdffiles/Barack%20Obama%20-%20Second%20Presidential%20Election%20Victory%20Speech.pdf> (accessed 20 October 2020).
5. Barack Obama. Remarks by the President at Rally for Maryland Governor Martin O'Malley. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2010/10/07/remarks-president-rally-maryland-governor-martin-omalley> (accessed 19 October 2020).
6. Barack Obama's Full Speech on the State of U.S. Democracy. URL: <https://time.com/5390568/obama-full-speech-transcript/> (accessed 20 October 2020).
7. Donald Trump at Miami, Florida Rally. URL: https://www.youtube.com/watch?V=ohyblyiqgvo&ab_channel=abcnews (accessed 23 October 2020).
8. Donald Trump Holds a Campaign Rally in Muskegon, Michigan. URL: <https://factba.se/transcript/donald-trump-speech-campaign-rally-muskegon-michigan-october-17-2020> (accessed 18 October 2020).
9. Full Transcript of President Obama's Speech at the White House Correspondents' Dinner. URL: <https://time.com/4313618/white-house-correspondents-dinner-2016-president-obama-jokes-transcript-full/> (accessed 22 October 2020).
10. George W. Bush. Remarks at the Detroit Edison Powerplant in Monroe, Michigan. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-detroit-edison-powerplant-monroe-michigan> (accessed 23 October 2020).
11. President's Remarks to the Republican National Governors Association, Washington, D.C. URL: www.nytimes.com (accessed 19 October 2020).
12. Transcript of Donald Trump's Speech at the Al Smith Dinner. URL: <https://time.com/4539981/read-the-transcript-donald-trump-speech-al-smith-dinner/> (accessed 22.10.2020).
13. Trump-Bush Republican debate. URL: https://www.youtube.com/watch?V=6rduyziuujs&ab_channel=CNN (accessed 21 October 2020).
14. Trump-Clinton first presidential debate. URL: https://www.youtube.com/watch?V=s7gdxts0jo&ab_channel=cbsnews (accessed 21 October 2020).